

บทสรุป

การเข้าร่วมกับคณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ นั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นที่นายคอง อภัยวงศ์ ก้าวเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการเมืองไทยเป็นครั้งแรก และตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ เป็นต้นมา จนถึงปี ๒๔๘๐ ผู้นำทางการเมืองของไทยวนเวียนอยู่ภายในกลุ่มของสมาชิกคณะราษฎรทั้งสิ้น แต่สำหรับนายคอง อภัยวงศ์ นั้น กล่าวได้ว่าบทบาททางการเมืองในระยะนั้น ๆ ก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่ ๒ มิได้มีความเด่น และเป็นคนสำคัญที่มีอิทธิพลทางการเมืองดังเช่นนายปรีดี พนมยงค์ หรือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังนั้น เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองในลักษณะการล้มล้างอำนาจกัน เช่น กบฏมรวรเดช นายคองจึงมิได้ถูกกำจัดออกจากวงการเมือง เพราะยังจัดเป็นนักการเมืองวงนอกอยู่ และไม่มีพฤติกรรมที่แสดงว่าสร้างสมอิทธิพลทางการเมืองแต่อย่างใด

ถึงแม้ว่านายคองจะได้มีโอกาสเข้าร่วมกับรัฐบาลหลายรัฐบาลตั้งแต่รัฐบาลพระยาพหลaha แต่ก็เป็นเพียงการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาล ซึ่งมีได้มีบทบาทสำคัญมากนัก นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า นายคองเริ่มมีฐานะทางการเมืองสูงขึ้นเป็นลำดับต่อมา เมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นสู่อำนาจ และพยายามใช้ระบอบพิบูลสงครามขึ้นเป็นระบอบเผด็จการแบบทหาร ซึ่งเป็นผลให้การปกครองของจอมพล ป. ดำเนินไปในลักษณะเผด็จการมากขึ้น และในช่วงเวลานั้น ผู้นำทางการเมืองที่มีความสำคัญ เคนซัดจึงมีอยู่ ๒ คน เท่านั้น คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ ส่วนนายคองก็ยังมีได้แสดงตัวว่าเป็นฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดโดยเปิดเผย แม้วานายคองจะมีโอกาสได้รับฟังคำปรึกษาและปรับทุกข์จากนายปรีดีอยู่เสมอ และดูเหมือนว่าจะสนิทสนมกับนายปรีดีเป็นพิเศษ ในขณะนั้นนโยบายเกี่ยวกับกรณีพิพาทอินโดจีนกลายเป็นข้อบาดหมางระหว่าง จอมพล ป. กับนายปรีดี แต่กลับเป็นผลให้ชื่อเสียงของนายคองแพร่หลาย เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป

ในฐานะทายาทผู้สืบเชื้อสายมาจากผู้ปกครองมณฑลบูรพา ซึ่งได้รับมอบหมายจากรัฐบาล
จอมพล ป. ให้เป็นผู้รับมอบดินแดนคืนจากฝรั่งเศส

การเร่งนโยบายชาตินิยมและนโยบายสร้างของจอมพล ป. จนกลายเป็นการ
บีบบังคับประชาชน นายคองก็ได้แสดงความไม่เห็นด้วยในนโยบายบางประการโดยเปิด
เผยทั้งในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ตลอดจนการเปิดเผยต่อหนังสือพิมพ์ แสดงให้เห็นความ
ไม่เกรงกลัวอำนาจจอมพล ป. ในขณะที่รัฐมนตรีคนอื่น ๆ ไม่กล้าแสดงการคัดค้าน เหตุนี้
เองความไม่พอใจระหว่างจอมพล ป. กับนายคองจึงเริ่มก่อตัวขึ้นเป็นลำดับมา

หลังจากญี่ปุ่นบุกประเทศไทย (๘ ธันวาคม ๒๔๘๔) ซึ่งเป็นผลให้นายปรีดี กับ
จอมพล ป. เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายเป็นพันธมิตรกับ
ญี่ปุ่น ในขณะที่จอมพล ป. ดำเนินนโยบายเป็นพันธมิตร นายปรีดีก็ทำการต่อต้านญี่ปุ่นอย่าง
ลับ ๆ โดยจัดตั้งขบวนการเสรีไทย และความจำเป็นทางการเมืองก็ทำให้จอมพล ป.
พิบูลสงคราม กับนายปรีดี ออกจากวงการเมืองโดยแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
อันเป็นตำแหน่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง ตามความประสงค์ของญี่ปุ่น ระบอบนั้น นายคองก็ยัง
คงรวมอยู่ในคณะรัฐบาลจอมพล ป. ความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างนายคองและจอมพล ป.
ได้ถึงขั้นสูงสุด เมื่อจอมพล ป. ยืนโบล่าออกแล้วไม่ออก (๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖) เป็นผลให้
นายคองกับนายทวี บุณยเกตุ ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี และหลังจากนั้นมานายคองก็มีท่าที
เป็นฝ่ายนายปรีดีโดยเปิดเผย

เมื่อสถานการณ์สงครามดำเนินไปในแนวโน้มที่ว่าญี่ปุ่นอาจจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และ
ความหวัหระแวงของญี่ปุ่นที่ว่า จอมพล ป. มีนโยบายหักหลังญี่ปุ่น ทำให้นายปรีดีต้องพยายาม
หาทางโค่นล้มอำนาจจอมพล ป. โดยรีบด่วน นายปรีดีจึงพยายามสร้างอิทธิพลในหมู่สมาชิก
สภาผู้แทนราษฎร และพยายามสนับสนุนให้นายทวี บุณยเกตุ และนายคอง อภัยวงศ์ เข้าไป
รับตำแหน่งสำคัญในสภาผู้แทน คือ ตำแหน่งประธานและรองประธานสภา แต่ความประสงค์
ของนายปรีดีต้องล้มเหลว เพราะจอมพล ป. ถือว่านายคองกับนายทวี เป็นบุคคลที่เป็นฝ่าย

ตรงข้าม จึงกักกันจนนายควงและนายทวีไม่ได้รับการแต่งตั้ง ความมุ่งหมายที่นายปรีดี
 ต้องการจัดรัฐบาลพลัดถิ่นของลพ เหวล นายปรีดีจึงพยายามจะหาทางล้มรัฐบาลจอมพล ป.
 โดยเร็วที่สุดเพื่อจัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นแทนที่ทันทีที่ นายปรีดีพยายามเพิ่มสมัครพรรคพวก
 ในสภามากยิ่งขึ้น เนื่องจากความเชื่อมั่นในอำนาจของจอมพล ป. ทำให้จอมพล ป. ขาด
 ความระมัดระวัง เรื่องเสียงสนับสนุนในสภา และวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ทำให้จอมพล ป.
 ต้องพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก็คือนโยบายของจอมพล ป. ที่จะเคลื่อนย้ายเมืองหลวง
 จากกรุงเทพฯ ไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และการสร้างพุทธมณฑลที่สระบุรี นโยบาย ๒ ประการ
 นี้ไม่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะเห็นว่าเป็นการสิ้น
 เปลืองและไม่มีประโยชน์ และประชาชนไม่พอใจที่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปก่อสร้างเมืองหลวง
 เพราะสภาพความยากลำบากในจังหวัดเพชรบูรณ์ทำให้ถูกเกณฑ์แรงงานเสียชีวิตไปเป็นจำนวน
 มาก

รัฐบาลจอมพล ป. ถูกโจมตีอย่างหนักในวันเสด็จพระราชัญญัตติทั้ง ๒ ฉบับ จอมพล ป.
 ก็คาดไม่ถึงว่า สมาชิกสภาผู้แทนซึ่งเคยสนับสนุนคนจะแสดงการกักกันพระราชัญญัตติทั้ง ๒ ฉบับ
 จนเป็นผลให้รัฐบาลแพะแฉกเสียง และเพื่อแสดงความยืนยันต่อระบอบประชาธิปไตย จอมพล ป.
 จึงขอลาออก โดยหวังว่าจะมีโอกาสได้รับการแต่งตั้งอีก แต่นายปรีดีใคร่คอยจังหวะนี้อยู่แล้ว
 จึงผลักดันให้นายควง ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และควยอิทธิพลของนายปรีดี ทำให้สมาชิก
 สภาผู้แทนส่วนใหญ่สนับสนุนนายควง จังหวะทางการเมือง เปิดโอกาสให้นายควงก้าวขึ้นสู่ตำแหน่ง
 นายกรัฐมนตรี และสถานการณ์ตั้งเครียดเกี่ยวกับสงคราม ทำให้จอมพล ป. ไม่อาจใช้กำลังทหาร
 ยึดอำนาจคืน เพราะความเป็นเอกราชของประเทศย่อมมีความสำคัญกว่า

นายควง เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยอิทธิพลของนายปรีดี แมกระนั้นนายควง
 ก็สามารถที่จะจัดตั้งคณะรัฐมนตรีที่มีเสถียรภาพมั่นคงทั้งในสายตาของประชาชนภายในประเทศ
 และต่างประเทศ และความพิถีพิถันในการพิจารณา เลือกรับบุคคลเข้าร่วมในคณะรัฐบาลทุกครั้งนี้
 นับเป็นเหตุผลที่ทำให้คณะรัฐบาลชุดนายควง เป็นนายกรัฐมนตรีได้รับการสนับสนุนจากประชาชน

ด้วยดีเสมอมา เมื่อรับหน้าที่บริหารประเทศ นายควงก็ได้นำนโยบายสร้างเสถียรภาพของรัฐบาลโดยการขจัดอิทธิพลทางการเมืองและการทหารของจอมพล ป. โดยสิ้นเชิง ด้วยความเคารพโดยสันติวิธีในชั้นต้น และประกาศยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดในที่สุด ด้วยเหตุนี้เองก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ทหารบก จึงปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวในทำนองจะสนับสนุนให้จอมพล ป. ไขกัสดังยึดอำนาจคืน แต่เนื่องจากไม่แน่ใจว่าจะได้รับความร่วมมือจากทหารทุกเหล่า โดยเฉพาะฝ่ายทหารเรือ ซึ่งแสดงการสนับสนุนนายปรีดีเต็มที่ ตลอดจนเกรงว่าผู้หนุนจะถือโอกาสแทรกแซงก่อความวุ่นวาย ดังนั้นแผนการยึดอำนาจคืนจึงล้มไป

การล้มอำนาจจอมพล ป. ผู้ซึ่งเป็นที่เกรงกลัวของคนทั้งประเทศ ทำให้ นายควง กลายเป็นคนสำคัญ ได้รับการกล่าวขวัญกันทั่วไป เพราะชื่นชมในความกล้าหาญของนายควง ที่สามารถจะโค่นจอมพล ป. ผู้เผด็จการลงได้ และเชื่อว่านายปรีดีจะเป็นผู้ผลักดันให้นายควง ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ปรากฏว่านายควงได้พยายามดำเนินนโยบายตามวิถีทางของตนเอง ทั้งนโยบายภายในประเทศ และนโยบายต่อญี่ปุ่น การดำเนินนโยบายผ่อนคลายการบีบบังคับสมัยจอมพล ป. ลงโดยสิ้นเชิง นับเป็นงานชิ้นสำคัญซึ่งส่งผลให้นายควงเป็นที่ศรัทธาของประชาชนในแง่ว่าเป็นนักประชาธิปไตยคนหนึ่ง เช่นการปลดปล่อยนักโทษการเมือง ซึ่งต้องโทษตามคำพิพากษาศาลพิเศษทั้ง ๓ ครั้ง และนักการเมือง เหล่านี้จะเป็นฐานแห่งอำนาจทางการเมืองของนายควงในเวลาต่อมา เมื่อระบบรัฐสภาเริ่มตนอย่างแท้จริง

ความเป็นตัวของตัวเองทำให้นายควงกับนายปรีดีเริ่มแตกราวกัน เพราะนายปรีดีไม่สามารถจะควบคุมนายควงดังที่คาดหวังไว้ได้ หลังจากการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๑ เมื่อสงครามยุติลง นายควงก็กลายเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลทางการเมืองผู้หนึ่ง ดังนั้น นายควงจึงได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาให้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นครั้งที่ ๒

หลังจากการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๑ นายควงกับนายปรีดีเริ่มแยกทางกัน ดังเห็นได้จากการขัดแย้งกรณีพิจารณาบุคคลมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

เพื่อจัดตั้งรัฐบาลต่อจากรัฐบาลชุนนายควง นายควงไม่เห็นด้วยกับนายปรีดีที่จะให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยเห็นว่า ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ยังขาดประสบการณ์การเมืองภายในประเทศ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ทั้ง ๒ เห็นได้ชัดเจนนั่นเมื่อนายปรีดีสนับสนุน นายติเรก ชัยนาม เข้าแข่งขันกับนายควง เพื่อดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่เนื่องจากคุณสมบัติทางการเมืองของนายควงเหนือกว่านายติเรก และนายควงก็ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาโดยไม่จำเป็นต้องอาศัย อิทธิพลจากนายปรีดีอีกต่อไป ดังนั้น นายควงจึงได้รับคะแนนสูงกว่านายติเรก ชัยนาม และมีโอกาสเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นครั้งที่ ๒

เมื่อนายควงแสดงบทบาททางการเมืองในลักษณะเป็นฝ่ายตรงข้ามกับนายปรีดี นายปรีดีก็พยายามหาทางโค่นล้มรัฐบาลนายควงชุดที่ ๒ ด้วยการสร้างอิทธิพลในสภาอีกครั้ง และชักจูงให้สมาชิกรัฐสภาร่วมมือกับฝ่ายพรรคพวกของตนในการกำจัดอิทธิพลทางการเมืองของนายควง เนื่องจากคะแนนเสียงที่สนับสนุนนายควงในสภาครั้งนี้ ยังไม่ใช่คะแนนเสียงสูงสุดเด็ดขาด นายปรีดีจึงมีโอกาสนำสมาชิกรัฐสภาฝ่ายตน โค่นล้มนายควง ได้สำเร็จเมื่อนายทอง เปลาว ชลภูมิ เสนอ พ.ร.บ. คุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พุทธศักราช ๒๔๘๕

หลังจากพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๒ นายปรีดีกับนายควงก็ได้กลายเป็น คู่แข่งชั้นทางการเมืองกันอย่างแท้จริง และต่างฝ่ายก็พยายามสร้างอิทธิพลทางการเมืองของตนเอง ซึ่งในระยะนั้นประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยก็เริ่มก้าวเข้าสู่ยุคของการแข่งขันของพรรคการเมืองอย่างจริงจัง และนายควงก็ได้รับการเชื้อเชิญให้เป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับนายปรีดีผู้ต้องการลดอำนาจทางการเมืองของนายปรีดี ส่วนนายปรีดีก็มีพรรคการเมืองฝ่ายตนถึง ๒ พรรคสำคัญ ๆ คือ พรรคสหชีพ และแนวรัฐธรรมนูญ

การลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๒ ด้วยการแพะแ่นเสียงเพียง ๒ คะแนน ทำให้ประชาชนทั่วไปและสมาชิกสภามีความเห็นว่ นายควง เป็นนักการเมือง

ที่คำนึงถึงขอบเขตและวิถีทางรัฐธรรมนูญ ทำให้เป็นผลให้พรรคประชาธิปไตยของนายควง ซึ่งทำหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านตั้งแต่เริ่มต้น ได้รับความนิยมจากประชาชน ทั้งนี้ รวมถึงผลงานนายควงในสมัยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๑ อีกด้วย

สภาพการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงมีผู้นำคนสำคัญที่แข่งขันอิทธิพลกัน อย่างจริงจัง ๒ คน คือ นายควง และนายปรีดี ในระยะแรกนายปรีดียังมิได้แสดงบทบาททางการเมืองโดยเปิดเผย เพียงแต่อยู่เบื้องหลังกลุ่มทางการเมือง เช่น พรรคสหชีพ และแนวรัฐธรรมนูญ นายปรีดีได้แสดงบทบาทอย่างเปิดเผยเมื่อก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อจากรัฐบาลนายควงชุดที่ ๒ ปรากฏว่าพรรคประชาธิปไตยของนายควงได้ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านอย่างเต็มที่ และพรรคประชาธิปไตยก็สามารถสร้างชื่อเสียงเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลา เนื่องจากสภาพการณ์ทั่วไปของประเทศหลังสงครามซึ่งมีภัยยุ่งยากหลายประการ เช่น ความขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ทำให้พรรคประชาธิปไตยโจมตีการปฏิบัติงานของรัฐบาลอยู่เสมอ ๆ และเป็นที่พอใจของประชาชน เพราะเป็นปัญหาที่ประชาชนได้รับผลกระทบกระเทือนด้วย เสถียรภาพของรัฐบาลนายปรีดีถูกสั่นคลอนอย่างหนักเมื่อเกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงของรัชกาลที่ ๘ จนเป็นผลให้รัฐบาลลาออก และเมื่อนายปรีดีจะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ต้องลาออกไปในระยะเวลาสั้น ๆ โดยตระเตรียมบุคคลที่เป็นฝ่ายเดียวกับตนไว้แล้ว ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป คือ พลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์

ในสมัยรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ นี้เอง พรรคประชาธิปไตยได้แสดงบทบาทของตนอย่างเต็มที่ และได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนทั่วไปถึงความจำเป็นของระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องมีพรรคฝ่ายค้านไว้ทำหน้าที่เป็น "กระจกเงา" สำหรับรัฐบาล การเปิดอภิปรายทั่วไปของพรรคประชาธิปไตยในสมัยรัฐบาลชุดนี้ เป็นผลงานครั้งสำคัญซึ่งพรรคของนายควงได้แสดงความสามารถให้ปรากฏ และมีผลกระทบกระเทือนรัฐบาลเป็นอย่างมาก เพราะแม้รัฐบาลจะเป็นฝ่ายชนะคะแนนเสียง ด้วยเป็นพรรคเสียงข้างมากในสภา แต่รัฐบาลก็ต้องตัดสินใจลาออก ด้วยเหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง คือความต้องการที่จะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีที่ปฏิบัติงานมีข้อบกพร่อง อันเป็นเหตุให้ฝ่ายค้านโจมตีได้

เนื่องด้วยรัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ มีเสียงสนับสนุนในสภา มากกว่าพรรคประชาธิปัตย์ จึงทำให้พลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ได้รับความสนับสนุนให้เขาคำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่สภาพทั่วไปของประเทศทุกหนก็ รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และความสงบเรียบร้อย ภายในบ้านเมืองให้ลุล่วงไปได้ คณะทหารนอกประจำการกลุ่มหนึ่งจึงโค้อ้างสาเหตุเหล่านี้ ทำการรัฐประหารใน ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ โดยเชื้อเชิญ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้เป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร อันเป็นการกลับมาสู่วงการ เมืองของจอมพล ป. อีกครั้งหนึ่ง

เมื่อรัฐประหารเป็นผลสำเร็จ จอมพล ป. และคณะทหารก็สนับสนุนให้นายควง ทำการจัดตั้งรัฐบาล เพื่อเป็นการแสดงว่าคณะรัฐประหารมิได้กระทำการโดยหวังตำแหน่งและ อำนาจแต่อย่างใด นายควงจึงได้เขาคำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๓ และรับหน้าที่ จัดตั้งรัฐบาลซึ่ง เสมือนเป็นคณะรัฐบาลแนวกลางทางให้แก่คณะรัฐประหาร คณะรัฐบาล ๕๐ วัน ของนายควง ต้องประสบปัญหาหลายด้าน เกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจ การแทรกแซงกิจการของ รัฐบาลของคณะรัฐประหาร ตลอดจนการโรยหน้าให้ร้ายและข่าวลือเกี่ยวกับการพยายามหาทาง กลับมาแสวงหาอำนาจทางการเมืองของนายปรีดี ซึ่งขณะนั้นต้องหลบหนีไปพำนักอยู่นอกประเทศ

หลังจากการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๙๑ รัฐบาลนายควงชุดที่ ๓ ก็ลาออกจากตำแหน่ง แต่เนื่องจากพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกเข้ามาเป็นเสียงข้างมาก ในสภา คือ ๕๔ คน ในจำนวนสมาชิกสภาผู้แทน ๕๐ คน นายควงจึงได้มีโอกาสจัดตั้งรัฐบาล เป็นครั้งที่ ๔ และเป็นรัฐบาลชุดนายควง เป็นนายกรัฐมนตรีชุดแรกที่สามารถมีเสียงข้างมาก ในสภาอย่างแท้จริง การเลือกตั้งครั้งนี้แสดงให้เห็นว่านายควงยังคงได้รับความสนับสนุนจาก ประชาชนโดยสม่ำเสมอ นับแต่การลาออกจากนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๑ เป็นต้นมา แต่เนื่องจาก รัฐบาลนายควง เป็นรัฐบาลที่มีเสียงข้างมากในสภาอย่างแท้จริง แต่เขาก็ปัจจุบันอันเป็นปัจจัย สำคัญของรัฐบาลภายในระบอบประชาธิปไตยของไทย นั่นคือ การควบคุมกำลังทหาร ดังนั้น รัฐบาลนายควง ชุดที่ ๔ จึงถูกคณะรัฐประหารอ้างเหตุผลต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของประเทศ บีบบังคับให้รัฐบาลลาออก ซึ่งนายควงก็มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามเพื่อหลีกเลี่ยง

ได้ขยับขยาย และรัฐบาลก็ไม่มีการล้มเลิกสนับสนุน เพราะรัฐบาลไม่สามารถจะคุมกำลังทหารได้อย่างแท้จริงตั้งแต่ต้น นายควงต้องนำรัฐบาลลาออกจากตำแหน่งซึ่งเป็นการพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งสุดท้ายของนายควง และทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านรัฐบาลใหม่ ซึ่งจอมพล ป. ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

การศึกษาบทบาททางการเมืองของนายควง จะเห็นได้ว่านายควงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อระบบการเมืองของไทยสมัยประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก ในระยะแรกที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงบทบาททางการเมืองแบบเผด็จการ จนเป็นเหตุให้ถูกโค่นล้มอำนาจ นายควงก็ได้แสดงบทบาททางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะขณะนั้น นายปรีดียังไม่ยอมแสดงอิทธิพลและบทบาททางการเมืองอย่างเปิดเผย ดังนั้น นายควงจึงมีโอกาสสร้างชื่อเสียงทางการเมืองในหมู่ประชาชนทั่วไปให้ดีกว่านายปรีดี เมื่อ นายปรีดีแสดงบทบาททางการเมืองโดยเปิดเผยในครั้งเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายควงก็แสดงบทบาทเป็นฝ่ายดวงศุลย์อำนาจรัฐบาลนายปรีดีตลอดจนรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ซึ่ง นายปรีดีหนุนอยู่เบื้องหลัง โดยกระทำหน้าที่ของฝ่ายค้านที่มีคะแนนนิยมสูงสุดจากประชาชน

อาจจะกล่าวได้ว่า นายควง เป็นนักการเมืองที่ประสบความสำเร็จในวิถีทางการเมือง เมือง ทั้งนี้ อาจพิจารณาได้ว่า เนื่องจากนายควง เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ในรัฐบาลแต่ละชุด ความมั่งคั่งจึงมีน้อย และความพยายามที่จะดำเนินนโยบายเข้าถึงประชาชนตลอดจนบุคคลิกภาพความสามารถส่วนตัวของนายควง เป็นผลให้นายควงได้รับความสนับสนุนจากประชาชนโดยสม่ำเสมอ ตลอดจนช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่พรรคประชาธิปัตย์ตลอดมา การแสดงบทบาททางการเมืองของนายควงในตำแหน่งต่าง ๆ กัน อาจจะเป็นแนวทางสำหรับผู้นับใจที่จะเป็นนักการเมืองยึดถือเป็นบทเรียนศึกษาหาทางด้วยตนเองได้ นอกจากนั้นการศึกษาบทบาททางการเมืองของนายควง โดยให้นายควง เป็นศูนย์กลางพร้อมกับการศึกษาเหตุการณ์ทางการเมืองนับตั้งแต่ปฏิวัติ ๒๔๗๕ เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าวิถีทางการเมืองนับตั้งแต่ ๒๔๗๕ นายควง ได้ก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทสำคัญเป็นลำดับมา และกลายเป็นนักการเมืองชั้นแนวหน้าที่ยืนยงอยู่ได้ทุกสมัย เพราะ

นายกวง เป็นนักการเมืองที่มีประชาชนเป็นฐานแห่งอำนาจ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช
 ไก่กล่าวไว้ว่า "หลักการข้อสี่คือและมีความจงรักภักดีต่อประชาชนนี้ คุณคงได้ตั้งใจ
 ให้เราเป็นพรรคเมื่อวันตาย เป็นสมบัติล้ำค่าแก่ประชาธิปไตย" ^๑ ทราบได้ที่ประชาชน
 ยังคงเป็นหลักสำคัญในระบอบประชาธิปไตย นักการเมืองก็จำเป็นที่จะต้องมีความ
 เป็นฐานแห่งอำนาจอยู่ตลอดไป

^๑คำปราศรัยของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ที่สนามหลวง ๒๒ สิงหาคม
 ๒๕๑๑ จาก ประชุมเก็บตก เล่ม ๒, หน้า ๒๐๗.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

๑๖ เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

๑.๑ เอกสารแผนกเก็บสำนึกเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

- แผนกเก็บสำนึกเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ๒/๑ เรื่อง คำแถลงนโยบายของ
รัฐบาล
- "_____ " ที่ ๓๓/๑ เรื่อง ให้ตามความเห็นว่าจะ
เอาใคร เป็นนายกรัฐมนตรี
(จอมพล ป.พิบูลสงคราม)
- "_____ " ที่ ๑/๑๒ ปีก ๔ - ปีก ๘ เรื่อง แต่ง
ตั้งรัฐมนตรี
- "_____ " ที่ ๑/๑๒ ปีก ๘ เรื่อง รัฐมนตรีคณะ
รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์
ชุดที่ ๔ เสนอโฆลาต่อผู้สำเร็จ
ราชการ
- "_____ " ที่ ๘/๑๗ เรื่อง แผนกบุคคลไทย (นาย
ควง อภัยวงศ์)
- "_____ " ที่ ๒๕/๑๗ เรื่อง แผนกบุคคลไทย
(จอมพล ป. พิบูลสงคราม)
ที่ปรึกษาาราชการแผ่นดิน
- "_____ " ที่ ๓๓/๑๗ เรื่อง อำนาจหน้าที่นายกับ
ผู้บัญชาการทหารสูงสุด
- "_____ " ที่ ๓๘/๑๗ เรื่อง องค์การสรรพพาทาร
- "_____ " ที่ ๑๐/๒๔ เรื่อง กรณีสวรรคตรัชกาล-
ที่ ๘

- แผนกเก็บสำเนาเลขานุการคณะรัฐมนตรี ที่ ๓/๔๔ เรื่องสมาชิกของสมาคมหรือ
สโมสรคณะราษฎร
- "_____ " ที่ ๖/๔๔ เรื่องนาย ถวัติ ฤทธิเดชกับ
พวกพ้อง ร.๗
- "_____ " ที่ ๘/๔๔ เรื่องคณะผู้เริ่มก่อการ เปลี่ยน
แปลงการปกครองกรมบังคับ
ทูตขอพระราชทานอภัยโทษ
- "_____ " ที่ ๒๒/๔๔ เรื่องรายนามผู้เริ่มก่อการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง
- "_____ " ที่ ๒๓/๔๔ เรื่องยี่กออำนาจการปกครอง
เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน
๒๔๗๖
- "_____ " ที่ ๔๘/๔๖ เรื่องศาลพิเศษ
- "_____ " ที่ ๘/๕๕ เรื่องตำแหน่งประธานและ
รองประธานสภาผู้แทน -
ราษฎร
- "_____ " ที่ ๑/๕๕ เรื่องอภัยโทษกรมขุนชัยนาท
๓
- "_____ " ที่ ๑/๕๕ เรื่องอภัยโทษ ๒๔๘๓
๕
- "_____ " ที่ ๑/๕๕ เรื่องอภัยโทษ ๒๔๘๕
๕
- "_____ " ที่ ๑/๕๕ เรื่องนิรโทษกรรมผู้กระทำ
ผิดฐานกบฏและจลาจล
พ.ศ.๒๔๘๘
- "_____ " ที่ ๒๑/๖๒ ปีก ๓ เรื่องหนังสือพิมพ์
ต่างประเทศลงข่าวเกี่ยวกับ
ประเทศและคนไทย

- แผนกเก็บสำนึก เลขานุการคณะรัฐมนตรี ที่ ๔๑/๒๒ เรื่อง แก้วาวคลาดเคลื่อน
ของหนังสือพิมพ์ไทยต่าง ๆ
- "_____ " ที่ ๔๓/๒๒ เรื่อง แก้วาวและปรับความ
เข้าใจกับหนังสือพิมพ์ต่าง
ประเทศ
- "_____ " ที่ ๖/๒๓ เรื่อง มหาคไทยรายงาน
เหตุการณ์ระหว่างสงคราม
พ.ศ. ๒๔๘๓ - ๒๔๘๘
- "_____ " ที่ ๑/๘๕ เรื่อง แผนการคนหาข้าวยาม
สงคราม
- "_____ " ที่ ๓๐/๘๕ เรื่อง การย้ายทหาร เข้าที่ตั้ง
ปกติภายหลังสงคราม
- "_____ " ที่ ๑๔/๑๑๘ เรื่อง การเคลื่อนไหวกทาง
ภาคอีสาน
- "_____ " ที่ ๓๕/๑๑๘ เรื่อง การตั้งอายุตีเงิน
ธนาคารของคณะรัฐประหาร
(หลวงกาจสงคราม)
- "_____ " ที่ ๔๑/๑๔๓ เรื่อง การสอบสวนความ
ผิดของนายเพียร ราช-
ธรรมนิเทศ นายสังข์
พัชรินทร์ชัย และ นายคงศักดิ์
คำศิริ
- "_____ " ที่ ๒๖/๑๔๓ ปีกพิเศษ คณมนับบทสนทนา
นายมัน นายคง ๑ กรกฎาคม-
คม ๒๔๘๓ - ๔ สิงหาคม
๒๔๘๓

- แผนกเก็บสำนึกเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ๒๕/๑๔๘ เรื่องสัญญาไมตรีกรรณการระหว่างไทยกับฝรั่งเศส อังกฤษ และสัญญาพันธไมตรีกับญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๘๓
- "_____ " ที่ ๔๑/๑๕๒ เรื่องตั้งองค์การจักซื้อข้าวเปลือกเพื่อช่วยเหลือชาวนา (ฉางชาวนายศวง)
- "_____ " ที่ ๕๒/๑๕๒ เรื่องตำรวจจ่ายบัตรและขายข้าวสารแก่ประชาชน
- "_____ " ที่ ๘/๑๕๘ เรื่องตำแหน่งประธานสภาและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร
- "_____ " ที่ ๓๘/๑๕๘ เรื่องนิติบัญญัติไปรษณีย์ทั่วประเทศ ปี ๒๔๘๐
- "_____ " ที่ ๓๘/๑๕๘ เรื่องตั้งซ่อมและออกจากตำแหน่ง สส.ประเภท ๒
- "_____ " ที่ ๑๒/๑๕๘ เรื่องการเลือกตั้งจังหวัดพระนคร
- "_____ " ที่ ๑๒/๑๕๘ เรื่องการเลือกตั้งหรือปิดอายุผู้แทนในภาวะสงคราม
- "_____ " ที่ ๑๖๓ เรื่องกบฏบวรเดช
- "_____ " ที่ ๒๓/๑๖๖ เรื่องรัฐบาลไทยตั้งอยู่ในความเป็นกลางและการปฏิบัติเกี่ยวกับความเป็นกลางของประเทศไทย

- แผนกเก็บสำนึกเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ๑/๑๓๐ เรื่องรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับต่าง ๆ
- " _____ " ที่ ๑๑/๑๓๖ เรื่อง เปิดสถานกาสิโนเพื่อช้จักเงินเพื่อ
- " _____ " ที่ ๒๒/๑๔๐ เรื่อง กังข้าหลวงพิเศษ สอดส่องทุกขุ้ชของประชาชนและตรวจการปฏิบัติของข้าราชการตามท้องที่ต่าง ๆ พ. ศ. ๒๔๕๐
- " _____ " ที่ ๒/๑๕๐ เรื่อง รายงานการปฏิบัติเกี่ยวกับนโยบายเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและรายงานพฤติการณ์ในก้านต่าง ๆ ของหน่วยราชการ
- " _____ " ที่ ๕/๑๕๐ เรื่อง พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ
- " _____ " ที่ ๘/๑๕๐ เรื่อง ประกาศสงครามหรือค้การสัมพันธทางทูตและการตั้งผู้แทนดูแลผลประโยชน์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ และการกลับเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางการทูตภายหลังสงคราม
- " _____ " ที่ ๙/๑๕๐ เรื่อง พระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมป้องกันประเทศ

- แผนกเก็บสำนึก เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ๑๒/๑๕๐ เรื่องใบปลิวซ้ำศึก
- "_____ " ที่ ๑๓/๑๕๐ เรื่องรวบรวมค่าเสียหาย
เพื่อเรียกร้องเมื่อสันติภาพ
หรือเรื่องค่าเสียหายต่างๆ
ของรัฐบาลและคนไทย
- "_____ " ที่ ๒๘/๑๕๐ เรื่องรายงานต้านทานทหาร
ญี่ปุ่นซึ่งยกขึ้นประเทศไทย
- "_____ " ที่ ๒๙/๑๕๐ เรื่องเครื่องบินซ้ำศึกทั้ง
เวชภัณฑ์ลงมา
- "_____ " ที่ ๔๐/๑๕๐ เรื่องข่าวอุศล
- "_____ " ที่ ๔๓/๑๕๐ เรื่องญี่ปุ่นเสนอสันติภาพ
และไทยประกาศสันติภาพ
- "_____ " ที่ ๕๒/๑๕๐ เรื่องอาชญากรรมสงคราม
- "_____ " ที่ ๕๓/๑๕๐ เรื่องแถลงการณ์ของรัฐบาล
เรื่องภาวะฉุกเฉิน
- "_____ " ที่ ๒/๑๕๐ เรื่องรายงานเหตุการณ์
ต่างๆ ของอธิบดีกรม
โฆษณาการ
- "_____ " ที่ ๔/๑๕๐ เรื่องกติกาสัญญาพันธไมตรี
ระหว่างประเทศไทยกับ
ญี่ปุ่น

- แผนกเก็บสำนึกเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ๘/๑๕๐ เรื่อง เบ็ดเสร็จเกี่ยวกับ
๓ การอนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่น
เดินผ่านประเทศไทย
- "_____ " ที่ ๘/๑๕๐ เรื่องการเจรจาตกลงกับ
๓ ญี่ปุ่นเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจ
การเงิน การค้า
- "_____ " ที่ ๘/๑๕๐ เรื่องกรรมการผสมไทย
๑๘ - ญี่ปุ่น
- "_____ " ที่ ๘/๑๕๐ เรื่อง เบ็ดเสร็จกรมประสาน
๒๐ งานไทย - พันธมิตร
- "_____ " ที่ ๘/๑๕๐ เรื่องทหารญี่ปุ่นยัดจังหวัด
๓๒ ระนอง
- "_____ " ที่ ๕๕/๑๕๐ เรื่องปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น
๒๒ ในประเทศไทย
- "_____ " ที่ สร.๑/๑๕ เรื่องการเลิกสถานะ
๑ สงครามหรือความตกลง
สมบูรณ์แบบกับอังกฤษ
และเครือจักรภพอังกฤษ
- "_____ " ที่ ๓/๒๑๕ เรื่อง เบ็ดเตล็ดเรื่องการ
อพยพพลเมือง
- "_____ " ที่ ๕๕/๒๑๕ เรื่องคนเกณฑ์สร้างเมือง
เพชรบูรณ์ตาย หูลพลภาพ
และการให้คำทำศพและ
ทำขวัญ

- แผนกเก็บสำนึกเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ บร.๒๓/๑ เรื่อง เบิกเสิร์ฟรัฐประหาร ๒๔๕๐
- "_____ " ที่ บร.๒๓/๑ เรื่อง พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ทำรัฐประหาร ๒๔๕๐
- "_____ " ที่ บร.๒๓/๕ เรื่อง ส่งผู้แทนไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- "_____ " ที่ บร.๒๓/๖ เรื่อง กองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทยสั่งแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการ
- "_____ " ที่ บร.๒๓/๘ เรื่อง ทูตไทยประจำประเทศจีน (นายสงวน ตุลารักษ์) ออกคำแถลงการณ์เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล
- "๑.๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี
- รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ครั้งที่ ๑/๒๔๓๕ วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๓๕
- "_____ " ครั้งที่ ๒๑/๒๔๓๕ วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๓๕
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑๔/๒๔๓๗ วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๔๓๗
- "_____ " ครั้งที่ ๑๐/๒๔๔๔ วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๔
- "_____ " ครั้งที่ ๕๕/๒๔๔๔ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๔๔

- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๕๘ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๔
- " _____ " ครั้งที่ ๕๙ วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๔
- " _____ " ครั้งที่ ๕๙ (ลับ) วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๕๔
- " _____ " ครั้งที่ ๕๙ (ลับ) วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔
- " _____ " ครั้งที่ ๕๙ วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๔
- " _____ " ครั้งที่ ๖๖/๒๕๕๔ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔
- " _____ " ครั้งที่ ๘/๒๕๕๔ วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕
- " _____ " ครั้งที่ ๓/๒๕๕๕ วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕
- " _____ " ครั้งที่ ๑๘/๒๕๕๕ วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๕
- " _____ " ครั้งที่ ๒๗/๒๕๕๕ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕
- " _____ " ครั้งที่ ๔๒/๒๕๕๕ วันที่ ๒๗ สิงหาคม
๒๕๕๕
- " _____ " ครั้งที่ ๔๓/๒๕๕๕ วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๕
- " _____ " ครั้งที่ ๕๕/๒๕๕๕ วันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๕๕
- " _____ " ครั้งที่ ๕๐/๒๕๕๕ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕
- " _____ " ครั้งที่ ๖/๒๕๕๖ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์
๒๕๕๖
- " _____ " ครั้งที่ ๘/๒๕๕๖ วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์
๒๕๕๖
- " _____ " ครั้งที่ ๒/๒๕๕๖ วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๖
- " _____ " ครั้งที่ ๒/๒๕๕๖ วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖
- " _____ " ครั้งที่ ๒/๒๕๕๖ วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖
- " _____ " ครั้งที่ ๒/๒๕๕๖ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน
๒๕๕๖
- " _____ " ครั้งที่ ๑๓/๒๕๕๗ วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๗

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี	ครั้งที่ ๒๔/๒๕๕๓	วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๓
"	ครั้งที่พิเศษ/๒๕๕๓	วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๓
"	ครั้งที่พิเศษ/๒๕๕๓	วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๓
"	ครั้งที่พิเศษ/๒๕๕๓	วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๓
"	ครั้งที่ ๔/๒๕๕๓	วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๓
"	ครั้งที่พิเศษ/๒๕๕๓	วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๕๓
"	ครั้งที่ ๘/๒๕๕๓	วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓
"	ครั้งที่พิเศษ/๒๕๕๓	วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๓
"	ครั้งที่ ๒/๒๕๕๔	วันที่ ๘ มกราคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่ ๓/๒๕๕๔	วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่ ๒๒/๒๕๕๔	วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๔
"	ครั้งที่พิเศษ	วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๔
"	ครั้งที่ ๒๑/๒๕๕๑	วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑/๒๕๕๑ วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

"_____ " ครั้งที่พิเศษ(ลับ)ที่ ๔/๒๕๕๑ วันที่ ๑๒ มีนาคม
๒๕๕๑

"_____ " ครั้งที่ ๗/๒๕๕๑ วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๑

๒. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๒/๒๕๓๕(สามัญ) วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๓๕

"_____ " ครั้งที่ ๕๗/๒๕๓๕(สามัญ) วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๓๕

"_____ " ครั้งที่ ๒๑/๒๕๔๑(สามัญ) สมัยที่ ๒
๑๑ กันยายน ๒๕๔๑

"_____ " ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒
๑๕ มิถุนายน ๒๕๔๔

"_____ " ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ (วิสามัญ) สมัยที่ ๓
๕ ธันวาคม ๒๕๔๔

"_____ " ครั้งที่ ๑๓/๒๕๔๔ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒ ชุด
ที่ ๓,๑๖ มีนาคม ๒๕๔๕

"_____ " ครั้งที่ ๗/๒๕๔๖ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒
ชุดที่ ๓ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

"_____ " ครั้งที่ ๘/๒๕๔๖(วิสามัญ) สมัยที่ ๒
ชุดที่ ๓

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

"_____ " ครั้งที่ ๘/๒๕๔๖ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒
ชุดที่ ๓

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

- รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๖
- " " ครั้งที่ ๓/๒๕๔๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๒ กรกฎาคม ๒๕๔๖
- " " ครั้งที่ ๕/๒๕๔๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๖
- " " ครั้งที่ ๘/๒๕๔๖ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๖
- " " ครั้งที่ ๕/๒๕๔๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๗
- " " (ลับ) ครั้งที่ ๗/๒๕๔๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๑ สิงหาคม ๒๕๔๗
- " " ครั้งที่ ๘/๒๕๔๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๓ สิงหาคม ๒๕๔๗
- " " ครั้งที่ ๑๑/๒๕๔๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๗ กันยายน ๒๕๔๗
- " " ครั้งที่ ๓/๒๕๔๗ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๗
- " " ครั้งที่ ๕/๒๕๔๗ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๗ ธันวาคม ๒๕๔๗
- " " ครั้งที่ ๘/๒๕๔๘ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๖ สิงหาคม ๒๕๔๘
- " " ครั้งที่ ๑๒/๒๕๔๘ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๘
- " " ครั้งที่ ๑๕/๒๕๔๘ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๔
๒๑ มีนาคม ๒๕๔๘

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓/๒๕๕๐ (สามัญ) ชุดที่ ๑

๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐

..... ครั้งที่ ๑๑/๒๕๕๐ (สามัญ) ชุดที่ ๑

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐

..... ครั้งที่ ๑/๒๕๕๑ (สามัญ) ชุดที่ ๑

๑ มกราคม ๒๕๕๑

รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๕

รายงานการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ ๓/๒๕๕๐ (สามัญ) วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐

๓. ประกาศของทางราชการ

ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่ม ๕๐ ตอนที่ ๒ (ฉบับพิเศษ)

๑ เมษายน ๒๕๓๖

..... เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๕๘ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๓๑

..... เล่ม ๕๑ ตอนที่ ๔๕ ๑ สิงหาคม ๒๕๒๓

..... เล่ม ๖๒ ตอนที่ ๓๗ ๑ กันยายน ๒๕๒๘

..... เล่ม ๖๒ ตอนที่ ๒๐ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๒๘

..... เล่ม ๖๓ ตอนที่ ๔ ๑๑ มกราคม ๒๕๒๙

..... เล่ม ๖๓ ตอนที่ ๕ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙

..... เล่ม ๖๓ ตอนที่ ๑๖ ๒๕ มีนาคม ๒๕๒๙

..... เล่ม ๖๓ ตอนที่ ๓๐ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๙

..... เล่ม ๖๓ ตอนที่ ๓๘ (ฉบับพิเศษ) ๘ มิถุนายน ๒๕๒๙

..... เล่ม ๖๓ ตอนที่ ๔๒ (ฉบับพิเศษ) ๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๙

..... เล่ม ๖๔ ตอนที่ ๕๔ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

..... เล่ม ๖๔ ตอนที่ ๖๕ (ฉบับพิเศษ) ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

๔. หนังสือพิมพ์

ไทยใหม่ ฉบับประจำวันที่

- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก

ไทยราษฎร์ ฉบับประจำวันที่

- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก

- ๘ สิงหาคม ๒๔๘๓
- ๑๘ สิงหาคม ๒๔๘๓
- ๒๐ สิงหาคม ๒๔๘๓
- ๒๕ ตุลาคม ๒๔๘๓
- ๑๓ ตุลาคม ๒๔๘๔
- ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๔
- ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๔
- ๓๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๔
- ๑๓ ธันวาคม ๒๔๘๔
- ๒๓ ธันวาคม ๒๔๘๔
- ๒ มีนาคม ๒๔๘๕
- ๒๐ มีนาคม ๒๔๘๕
- ๒๒ มีนาคม ๒๔๘๕
- ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๘๕
- ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๘๕
- ๑๙ กรกฎาคม ๒๔๘๕
- ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๕

- ๘ เมษายน ๒๔๘๕
- ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐
- ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐
- ๒๔ มีนาคม ๒๔๙๐
- ๘ เมษายน ๒๔๙๐
- ๒๒ เมษายน ๒๔๙๐
- ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๙๐

ไต่ถามราษฎร ฉบับประจำวันที่

ก _____ ก

ก _____ ก

นครสวรรค์ ฉบับประจำวันที่

นิกร ฉบับประจำวันที่

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

แนวหน้า ฉบับประจำวันที่

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

ก _____ ก

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๐

๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๐

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐

๑๘ กันยายน ๒๕๕๐

๑๒ มกราคม ๒๕๕๑

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

๘ มกราคม ๒๕๕๑

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

๒๓ มีนาคม ๒๕๕๑

๒๕ มีนาคม ๒๕๕๑

๕ มิถุนายน ๒๕๕๑

๓๑ มกราคม ๒๕๕๑

๑๒ มกราคม ๒๕๕๑

๒๘ มกราคม ๒๕๕๑

๓๑ มกราคม ๒๕๕๑

๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

๒๐ มีนาคม ๒๕๕๑

๒๑ มีนาคม ๒๕๕๑

๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๑

๑๐ มีนาคม ๒๕๕๑

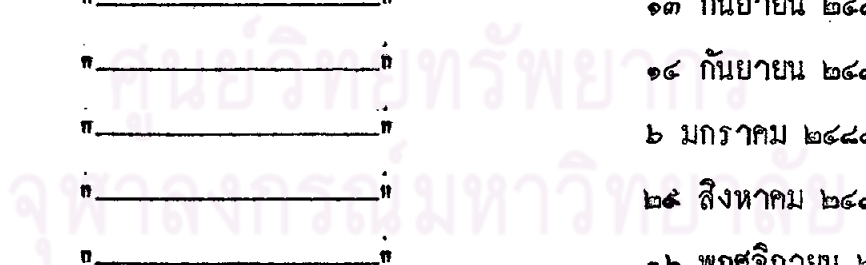
สยามนิกร ฉบับประจำวันที่

- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก

ศรีกรุง ฉบับประจำวันที่

- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก
- ก _____ ก

- ๒๕ สิงหาคม ๒๔๘๕
- ๒๕ สิงหาคม ๒๔๘๕
- ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๕
- ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๕
- ๒๕ ธันวาคม ๒๔๘๕
- ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐
- ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๙๐
- ๕ เมษายน ๒๔๙๑
- ๑๓ เมษายน ๒๔๙๑
- ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๙๓
- ๔ สิงหาคม ๒๔๙๓
- ๖ สิงหาคม ๒๔๙๓
- ๘ สิงหาคม ๒๔๙๓
- ๑๑ สิงหาคม ๒๔๙๓
- ๑๓ สิงหาคม ๒๔๙๓
- ๑๕ สิงหาคม ๒๔๙๓
- ๓๑ สิงหาคม ๒๔๙๓
- ๑๓ กันยายน ๒๔๙๓
- ๑๕ กันยายน ๒๔๙๓
- ๖ มกราคม ๒๔๙๔
- ๒๕ สิงหาคม ๒๔๙๕
- ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๙๕
- ๒๑ ธันวาคม ๒๔๙๕
- ๒๔ ธันวาคม ๒๔๙๕
- ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐

ศรีกรุง ฉบับประจำวันที่	14 มีนาคม	2490
"	15 มีนาคม	2490
"	28 มีนาคม	2490
"	11 เมษายน	2490
"	11 พฤษภาคม	2490
"	16 พฤษภาคม	2490
"	29 พฤษภาคม	2490
"	5 มิถุนายน	2490
"	8 มิถุนายน	2490
"	15 กรกฎาคม	2490
"	17 กรกฎาคม	2490
"	20 สิงหาคม	2490
สุภาพบุรุษ ฉบับประจำวันที่	17 พฤษภาคม	2489

5. หนังสือภาษาไทย

กมล สมวิเชียร พัฒนาการเมืองไทย พระนคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์-
แห่งประเทศไทย, 2513.

กระมล ทองธรรมชาติ ความรู้เรื่องรัฐธรรมนูญไทย กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์เพื่ออักษร, 2508.

เกียรติ (สละ ลิขิตกุล) เรื่องของนายควง พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด-
อักษร เสรีแผนกการพิมพ์, 2513.

" " พงษาวดารการเมือง พระนคร: สำนักพิมพ์ทหารบ้านศึก, 2493

" " จีนายก พระนคร: สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ์, 2490

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ ปฏิวัติ 2475 พระนคร: ดุจดพิทยา, 2514

เกรียงศักดิ์ ฉีกนาคะ บึงเป้า 18 กบฏ พระนคร: สำนักพิมพ์ศิริศาสตร์, 2517

ชจักษ์ บุรุษทัศน์ กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย พระนคร: สำนักพิมพ์ -
โอเคียนสโตร์, 2511.

ดวง อภัยวงศ์ การต่อสู้ของข้าพเจ้า พระนคร: สำนักพิมพ์ประมวลสาส์น, 2501.

จัญญ กุวานนท์ ชีวิตการต่อสู้ของจอมพล.พิบูลสงคราม พระนคร: โรงพิมพ์ -
อักษรเจริญทัศน์, 2496.

นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ) บันทึกจอมพล พระนคร: สำนักพิมพ์อุดม, 2488.

"_____ " X!O.Group พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507.

เจียม อัมพพันธ์ มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้า พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2501.

ชัยอนันต์ สมุทวณิชและชิตติยา กรรณสูตร เอกสารการเมืองการปกครองไทย พระนคร:
ไทยวัฒนาพานิช, 2518.

ชัยอนันต์ สมุทวณิชและคณะ ลัทธิการเมือง พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

ทวี จุลละทรัพย์ ชาติอยู่เหนืออื่นใด พระนคร: วรวิธิการพิมพ์, 2517.

ไทยน้อย ประสบการณ์ 34 ปีแห่งระบอบประชาธิปไตย พระนคร: แพร่พิทยา, 2509.

"_____ " ประชาธิปไตย 42 ปี กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2518.

ดิเรก ชัยนาม ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 พระนคร: แพร่พิทยา, 2510.

นรนิติ เศรษฐบุตรและโกสินทร์ วงศ์สุววัฒน์ เมืองไทยในระบบรัฐสภา กรุงเทพมหานคร:
แพร่พิทยา, 2517.

เนตร เขมะโยธิน งานใต้ดินของพันเอกโยธี พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2501.

"_____ " ชีวิตนายพล พระนคร: โรงพิมพ์คณศึกษา, 2499.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ พันตรีดวง อภัยวงศ์อดีตนายกรัฐมนตรี 4 สมัย พระนคร:
โรงพิมพ์ร่มพิมพ์, มปท.

ประยูทธ สิทธิพันธ์ ประวัติการเมืองไทย ธนบุรี: นครชนการพิมพ์, 2511.

ประยูร ภมรมนตรี การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 พระนคร: เจริญวิทย์การพิมพ์,
2517.

"_____ " ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณากิจ, 2518.

ประเสริฐ บัทมะสุคนธ์ รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี (2475-2517) กรุงเทพมหานคร :
 ช.ชุมนุมช่าง, 2517.

ปลาทอง(ประจวบ ทองอุไร) พรรคการเมืองไทย พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2508.

ปรีดา คานตระกูล นายกคงกับแม่ทัพญี่ปุ่น พระนคร: โรงพิมพ์พิมพ์ศรี, 2492.

ปรีดี พนมยงค์ คำปราศรัยสุนทรพจน์บางเรื่องของนายปรีดี พนมยงค์และบางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย พระนคร: โรงพิมพ์สหประชาพานิชย์, 2517.

" บันทึกข้อสังเกตและคำตอบคำถาม นิสิต นักศึกษาที่ประสงค์จะเรียบเรียงวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับรัฐบาลบางสมัยของประเทศไทย กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

ฉิน รุทธะวัน ชีวิตกับเหตุการณ์ของจอมพลฉิน รุทธะวัน พระนคร: โรงพิมพ์ประเสริฐ-ศิริ, 2513.

รอง ศยามานนท์ ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ กรุงเทพมหานคร :
 ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

เลื่อน ศราภย์วาณิช ฝันร้ายของข้าพเจ้า พระนคร: สำนักพิมพ์ศราภย์, 2512.

พ่ายพ์ โรจนวิภาต ยุคสมัย สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์สอ เสถบุตร, 2515

สามน กฤษณะ สส.ศึกษา พระนคร: สำนักพิมพ์ บรรณาการ, มปท.

สงบ สุริยรินทร์ ประวัติ 11 นายกรัฐมนตรี พระนคร: ประจักษ์การพิมพ์, 2514.

สิริ เปรมจิตต์ ประวัติรัฐธรรมนูญไทย พระนคร: ประจักษ์การพิมพ์, มปท.

สังข์ พิชโนทัย ความนึกในกรงขัง พระนคร: คลังวิทยา, 2499.

สังวรบุษบกกิจ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเรือตรีหลวงสังวรบุษบกกิจ พระนคร:
 โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2516.

สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย เมืองแรกประชาธิปไตย พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2516.

สมุทร สุรักชกะ 26 การปฏิวัติและรัฐประหารสมัย 2089-2507 พระนคร:
 โรงพิมพ์สื่อการพิมพ์, 2507.

สุชิน คันติกุล รัฐประหาร 2490 พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
 2515.

สุพจน์ คานตระกุล ชีวิตและงานของดร.ปรีดี พนมยงค์ พระนคร: ประจักษ์การพิมพ์,

2516.

เสถียร ศกัฒณ ชีวิตทางการเมืองของพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ พระนคร:

วัชรินทร์การพิมพ์, 2514.

เสถียร ปราโมช ชุมนุมวรรณคดีทางการเมือง พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2511.

"_____ " แฟ้มการเมือง พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2513.

"_____ " สรุปข้ออภิปรายของพรรคประชาธิปัตย์ในญัตติเปิดอภิปรายทั่วไป

พระนคร: โรงพิมพ์พิมพ์ศรี, 2491.

อ.พิบูลสงคราม จอมพล.พิบูลสงคราม (เล่ม 3 และเล่ม 4) พระนคร:

ศูนย์การพิมพ์, 2519.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตรีควง อภัยวงศ์ พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2511.

เอกขเรย์ ชีวประวัติบรรพชนชั้นนำของไทย พระนคร: โรงพิมพ์ประเสริฐอักษร,

2508.

"_____ " อมตะชีวิตนักการเมืองไทยนายควง อภัยวงศ์ พระนคร: สำนักพิมพ์-

บันลือสาส์น, 2511.

6. หนังสือภาษาอังกฤษ

Coast, John. Some Aspects of Siamese Politics. New York:

Institute of Pacific Relation, 1953.

Crosby, Sir Josiah Siam: The Crossroad. London: Mollis & Carter Ltd,

1945.

Ray, Jayanta Kumar. Portraits of Thai Politic. Orient Longman

Ltd, 1972.

Riggs, RFred W. Thailand: the Modernization of a Bureaucratic Polity. Honolulu: East -West Center Press, 1966.

Vella, Walter F. The Impact of the West on Government in Thailand. University of California, 1955.

Wilson, David A. Politic in Thailand New York: Cornell University Press, 1962.

7. วิทยานิพนธ์

ชจักษณ์ บุรุษพันธ์ "กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย
แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510.

นิคม จารุมณี "กบฏบวรเดช พ.ศ.2476 " วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม "บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลง-
การปกครองพ.ศ.2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 " วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท มหาวิทยาลัย แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2516.

วิจิตร วิชัยสาร "รัฐบาลไทยสมัยนายทวี บุณยเกตุเป็นนายกรัฐมนตรี" วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท มหาวิทยาลัย แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2516.

วีณา มโนพิโมกษ์ "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

สุนีย์ อธิมุติภาพ "การร่างรัฐธรรมนูญ 2492 " วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย
แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

อุบล จิระสวัสดิ์ "สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยในสงครามโลก
ครั้งที่ 2 " วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

8. บทความและวารสาร

ดวง อภัยวงศ์ "ชีวิตของข้าพเจ้า" ชุมนุมจุฬาปี 21 (12 สิงหาคม 2512)
ศึกษาศาสตร์ ปราโมช "การเมืองไทย" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 1 เล่มที่ 3
(เมษายน 2515)

แถมสุข นุ่มนนท์, คร. "เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 6 เล่มที่ 1
(มิถุนายน-กรกฎาคม 2519)

สุจิต บุญบงการ "ผู้นำพลเรือนกับประชาธิปไตยในเมืองไทย" รัฐศาสตร์: หนังสือ-
รับน้องรุ่น 25 ปีพ.ศ. 2515 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.

9. สัมภาษณ์

คุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2519

" " " " 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2519

คุณสวาสดี อภัยวงศ์ " " 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2519

คุณสนอง อภัยวงศ์ " " 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2519

ศาสตราจารย์ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช สัมภาษณ์ วันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2520

ประวัติผู้เขียน

นางสาวสิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร เกิดวันที่ 4 เดือนกันยายน พ.ศ. 2493
ที่ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต
(เกียรตินิยมดี) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา-
2514 เข้าศึกษาต่อระดับประกาศนียบัตรชั้นสูง สาขาวิชาประวัติศาสตร์
ในบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2516 และระดับ
ปริญญาโทบัณฑิตเมื่อปีการศึกษา 2518.

ปัจจุบันรับราชการตำแหน่งอาจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย